goriški letnik

zbornik goriškega muzeja
49 (2025)

2025

Vsebina

5 **Predgovor**

Razprave

9 Massimo Premuda
Poklon Vladimirju Makucu v vseh smereh. Čezmejna počastitev avtorja v Sloveniji in Italiji ob stoletnici njegovega rojstva

25 Lucia Pillon
Goriška grofija konec 19. stoletja

47 Tanja Gomiršek
Preobrazba gospostev Dobrovo in Blankiž v sodobni gospodarski obrat pod vodstvom grofa Silveria de Baguerja

67 Federico Vidic
Od pristanišča do pristanišča. Konzuli Baguer med gospodarsko ekspanzijo in razvojem humanitarnega prava (1817–1915)

89 Božidar Premrl
Kamnoseka Andrej Podobnik starejši in Andrej Podobnik mlajši

107 Božidar Premrl
Kamnoseki in zidarji na Šentviški planoti ter njihova dela

143 Lidija Tavčar
Na kateri in kakšni šoli sta poučevali Avgusta starejša in Henrika Šantel?

Zapiski

169 dr. Bogdan Kolar
Karel Mlekuš (1902–1933) – prosvetitelj med ljudstvom Khasi

185 Loretta Secchi
Med čutili in umom

Vsebina

5 **Predgovor**

Razprave

9 Massimo Premuda
Poklon Vladimirju Makucu v vseh smereh. Čezmejna počastitev avtorja v Sloveniji in Italiji ob stoletnici njegovega rojstva

25 Lucia Pillon
Goriška grofija konec 19. stoletja

47 Tanja Gomiršek
Preobrazba gospostev Dobrovo in Blankiž v sodobni gospodarski obrat pod vodstvom grofa Silveria de Baguerja

67 Federico Vidic
Od pristanišča do pristanišča. Konzuli Baguer med gospodarsko ekspanzijo in razvojem humanitarnega prava (1817–1915)

89 Božidar Premrl
Kamnoseka Andrej Podobnik starejši in Andrej Podobnik mlajši

107 Božidar Premrl
Kamnoseki in zidarji na Šentviški planoti ter njihova dela

143 Lidija Tavčar
Na kateri in kakšni šoli sta poučevali Avgusta starejša in Henrika Šantel?

Zapiski

169 dr. Bogdan Kolar
Karel Mlekuš (1902–1933) – prosvetitelj med ljudstvom Khasi

185 Loretta Secchi
Med čutili in umom

Arheološke novice

195 Barbara Brezigar
Gradišče pri Vipavi: Gradiška Tura

197 Miha Mlinar, Matija Turk
Kred: Pobočje Mije

199 Barbara Brezigar, Jure Korenjak
Vrhovlje pri Kojskem: Prilesje pri Plavah – Ruševine stolpa na Gradcu (EID 1-04892)

Ocene in recenzije

203 Ksenija Černigoj
Danilo Lokar: Dnevnik 1943–1945
Prepisala in uredila Ivana Slamič

207 **Izšlo v 2025**

211 **Pregled dogodkov v 2025**

223 **Navodila avtorjem**

Predgovor

Na pragu novih realnosti izdajamo 49. številko *Goriškega letnika*, zbornika Goriškega muzeja.

Nove realnosti in z njimi nov svet bodo prinesli povsem drugačna vprašanja. Z njimi se bomo zagotovo ukvarjali v prihajajočih letih.

V kontekstu dela Goriškega muzeja v letu 2025 in vsega dogajanja okrog projekta Evropske prestolnice kulture v Novi Gorici pa se nekoliko utrujen (a še vedno v celoti analogen) odgovorni urednik sprašujem, ali smo znali po svojih najboljših močeh vtkati v ta prostor in čas nekaj, kar bo ostalo za nami tudi potem, ko …

Moj odgovor je za Goriški muzej pritrdilen. Zahvaljujem se vsem v mojem kolektivu za opravljeno delo.

Zahvaljujem se avtorjem prispevkov v tej številki.

Zahvaljujem se dr. Borutu Koloiniju za urednikovanje te številke.

Želim vam prijetno branje.

V Solkanu, 12. novembra 2025

Vladimir Peruničič,
direktor Goriškega muzeja in odgovorni urednik

Razprave

Massimo Premuda
kustos Muzeja moderne umetnosti Ugo Carà, Rimska ulica 9, Milje
Občina Milje, Marconijev trg 1, Muggia – Milje (TS)
massimo.premuda@comunedimuggia.ts.it

Poklon Vladimirju Makucu v vseh smereh.
Čezmejna počastitev avtorja v Sloveniji in Italiji ob stoletnici njegovega rojstva

Izvleček: Goriški muzej je skupaj s štirimi slovenskimi in italijanskimi inštitucijami posvetil veliko razstavo Vladimirju Makucu ob stoti obletnici njegovega rojstva. Na šestih razstavah s preko 300 deli velikega formata smo tematsko in retrospektivno predstavili izjemno pot umetnika, ki se je že zapisal v slovensko kolektivno zavest. Ponudila se je neponovljiva priložnost, da smo se spet srečali z njegovimi ikoničnimi pticami in vsemi živalmi med Krasom in morjem. Našli smo ga v ironičnih avtoportretih, se vrnili h klasični mitologiji z „Ledo, Evropo in ostalimi“, z njim smo raziskali nebesni svod v poletu od sonca do vesolja in se posvetili tudi grafičnim tehnikam in tisku, saj je bil Makuc v tem nesporen mojster.

Ključne besede: Vladimir Makuc, grafika, slikarstvo, kiparstvo, umetnostna zgodovina, Goriški muzej, stota obletnica rojstva

A tribute to Vladimir Makuc in all directions
crossing Slovenia and Italy for the centenary of his birth

Abstract: Goriški muzej together with four Slovenian and Italian institutions presented a large tribute exhibition dedicated to Vladimir Makuc to celebrate the centenary of his birth. Six displays with over 300 large-format works to explore in a thematic and retrospective way the extraordinary path of the artist who has already entered the Slovenian collective imagination. An unrepeatable opportunity to see once more his iconic birds, but also all the animals that live between the Karst and the sea, find him in his ironic self-portraits, retrace classical mythology with “Leda, Europe and others”, explore with him the celestial vault from the sun to the cosmos and finally talk again about graphics and printing, of which he was an undisputed master.

Lucia Pillon
arhivistka z diplomo iz zgodovine moderne književnosti
samozaposlena v kulturi
lucia.pillon@gmail.com

Goriška grofija konec 19. stoletja

Izvleček: Med 19. in 20. stoletjem so Goriško pestile številne težave (narodnostno vprašanje, šibko gospodarstvo, revščina na podeželju). Izvirale so iz procesov, ki so se v 19. stoletju oblikovali v okviru stalnih značilnosti tega območja: raznolikost (geomorfološka in podnebna, jezikovna in družbena) ter marginalnost. Tridesetletno obdobje restavracije je potekalo v znamenju napredka, za katerega je bila v veliki meri zaslužna družina Ritter. Gorica je doživela urbani in demografski razvoj, vendar po krizi v osemdesetih letih niso bili uresničeni načrti za njeno gospodarsko obnovo, ki so temeljili na predpostavki, da Gorica pripada Avstro-Ogrskemu cesarstvu, ki je po prvi svetovni vojni razpadlo.

Ključne besede: Gorica in Gradišče ob Soči; Brda; družina Ritter; kataster; mesto in podeželje; revščina – socialni vidiki; narodnostno vprašanje.

The county of Goriška at the end of the 19th century

Abstract: Between the 19th and the 20th century, the Goriška region was plagued by numerous problems (the question of nationality, weak economy, rural poverty). These issues originated from the processes that formed in the 19th century within the constant characteristics of this area: (geomorphological, climatic, linguistic, and social) diversity and marginality. The 30-year restauration period was marked by progress largely due to the Ritter family. Even though Gorica experienced urban and demographic development, plans for its economic reconstruction were not realised after the crisis in the 1980s, based on the assumption that Gorica belonged to the Austro-Hungarian Empire, which disintegrated after the First World War.

Keywords: Gorica and Gradišče ob Soči; Brda; Ritter family; cadastre; town and countryside; poverty – social aspects; question of nationality.

Tanja Gomiršek
dr. znanosti s področja zgodovine, muzejska svetovalka
Goriški muzej
SI-5000 Nova Gorica, Grajska cesta 1
tanja.gomirsek@goriskimuzej.si

Preobrazba gospostev Dobrovo in Blankiž v sodobni gospodarski obrat pod vodstvom grofa Silveria de Baguerja

Izvleček: Grof Silverio de Baguer je ena od osebnosti, ki jo najpogosteje povezujemo z grajsko stavbo na Dobrovem. Sprva je deloval kot diplomat in je še po poroki leta 1872 slabo leto preživel na Dunaju. Po vrnitvi v Gorico se je začel posvečati upravljanju ženinih posestev ter še nekaj časa opravljal službo poslanika pri Svetem sedežu. Prispevek predstavlja vsa posestva, ki jih je družina de Baguer imela v lasti, strategijo modernizacije njihovega upravljanje ter prenove. Po Baguerjevih zapisih so bila zemljišča slabo in neracionalno obdelana, odnosi z zakupniki pa neurejeni. Baguerjeva prizadevanja so šla v smeri uvajanja novih kmetijskih tehnik ter kultur, ki so privedla do povečanja proizvodnje gospodarsko zanimivih pridelkov ter zaposlovanja izobraženega osebja, ki je uredilo poslovanje ter odnose z zakupniki. Z dobrim in uspešnim upravljanjem so se posestva družine de Baguer preoblikovala v gospodarsko uspešen obrat, ki je dajal dobiček.

Ključne besede: grof Silverio de Baguer, modernizacija gospostva, upravljanje posestev, kolonat, sadjarstvo, komercializacija

Transformation of the Dobrovo and Blankiž Estates into a Modern Commercial Establishment Under the Guidance of Count Silverio de Baguer

Abstract: Count Silverio de Baguer is one of the personalities that is most often associated to the castle building in Dobrovo. He initially acted as a diplomat, spending less than a year in Vienna even after his wedding in 1872. Returning to Gorica, he started managing his wife's estates and for some time also officiated as an envoy of the Holy See. This article presents all the properties owned by the de Baguer family, as well as the modernisation strategy of their management and renovation. According to de Baguer's records, the land was poorly and irrationally cultivated, and relations with tenants were unregulated. De Baguer's efforts were directed towards the introduction

Federico Vidic
Istituto di Storia Sociale e Religiosa (Inštitut za družbeno in versko zgodovino)
ulica Via del Seminario 7, 34170 Gorica
federicovidic@gmail.com

Od pristanišča do pristanišča.
Konzuli Baguer med gospodarsko ekspanzijo in razvojem humanitarnega prava (1817–1915)

Izvleček: Razvoj mednarodnega humanitarnega prava se ni odvijal le na velikih mednarodnih konferencah, temveč tudi na podlagi izkušenj, ki so jih na terenu pridobile generacije konzulov, ki so ščitili pravice in interese svojih sodržavljanov v tujini. V tem smislu je primer Silveria de Baguerja simboličen: rodil se je v družini trgovcev, ki so postali konzuli v Odesi in na različnih drugih delih sveta, nato pa je v imenu Španije sodeloval v velikih pogajanjih o zdravju in vojni ob koncu 19. stoletja. Konzuli so učinkovito prispevali k poglabljanju te skupne podlage, s čimer je varstvo osebnih pravic postopoma prešlo iz običajnega prava v vse obsežnejše kodifikacije.

Ključne besede: Konzul – diplomacija – mednarodno humanitarno pravo – družina Baguer – Odesa – Trst – Španija – Sveti sedež

From port to port.
The Baguer Consuls during economic expansion and the development of humanitarian law (1817–1915)

Abstract: The elaboration of international humanitarian law was not only the fruit of major international conferences but also of the experience gained in the field by generations of consuls protecting the rights and interests of their fellow citizens abroad. In this sense, the case of Silverio Baguer is emblematic: born in a family of merchants who became consuls in Odessa and in different parts of the world, he participated on behalf of Spain in the major negotiations on health and war at the end of the 19th century. The consuls effectively contributed to deepening this common ground and thus the protection of personal rights gradually moved from customary law to ever more extensive codifications.

Keywords: Consul, Diplomacy, International humanitarian law, Baguer family, Odessa, Trieste, Spain, Holy See

Božidar Premrl
univ. dipl. lit. komp., prof. slov.
SI-1000 Ljubljana, Resljeva cesta 36
bozidar.premrl@siol.net

Kamnoseka Andrej Podobnik starejši in Andrej Podobnik mlajši

Izvleček: Članek obravnava kamnoseka Andreja Podobnika starejšega in mlajšega s širšega območja Cerkljanskega ter njun kamnoseški opus, ki obsega predvsem portale in nagrobne spomenike, pri čemer za izhodišče jemlje članek, v katerem je geolog Anton Ramovš s svojega strokovnega vidika obravnaval izpričana in domnevna dela Andreja Podobnika mlajšega. S kritično obravnavo tega članka na podlagi širše terenske raziskave in raziskave matičnih in družinskih knjig je avtor odkril še kamnoseka Andreja Podobnika starejšega ter številna njegova podpisana in nepodpisana dela, pri čemer je posebno pozornost posvetil njegovim napisnim kamnom in njihovim epigrafskim značilnostim. Poleg tega je zbral natančne biografske podatke o obeh kamnosekih in dopolnil ustno izročilo o Andreju Podobniku mlajšem.

Ključne besede: Cerkljansko, Hobovše, geolog Anton Ramovš, kamnosek, samouk, portali, nagrobniki, napisne plošče, podpisi

Stonecutters Andrej Podobnik Sr. and Andrej Podobnik Jr.

Abstract: The article discusses stonecutters Andrej Podobnik Sr. and Andrej Podobnik Jr. from the broader area of the region of Cerkljansko, as well as their stonecutting opus, which mainly includes portals and tombstones. The starting point of the discussion is an article in which the geologist Anton Ramovš outlined the attested and alleged works of Andrej Podobnik Jr. from his professional point of view. By critically examining this article on the basis of a broader field research and by concentrating on the research of registries and family books, the author also discovered the stonecutter Andrej Podobnik Sr. and many of his signed and unsigned works, paying special attention to his inscription stones and their epigraphic characteristics. In addition, he also collected detailed biographical information about both stonecutters and supplemented the oral tradition about Andrej Podobnik Jr.

Key words: Cerkljansko, Hobovše, geologist Anton Ramovš**,** stonecutter, self-taught artist, portals, tombstones, inscription boards, signatures

Božidar Premrl
univ. dipl. lit. komp., prof. slov.
SI-1000 Ljubljana, Resljeva cesta 36
bozidar.premrl@siol.net

Kamnoseki in zidarji na Šentviški planoti ter njihova dela

Izvleček: Članek obravnava kamnoseke in zidarje na Šentviški planoti ter njihova dela. V prvem delu avtor kronološko popisuje portale, okenske okvirje, vogelnike, vodnjake in druge kamnoseške izdelke z napisi in letnicami na vaških domačijah, ki omogočajo vpogled v zgodovino te dejavnosti na planoti od vštetega18. stoletja do prvih desetletij 20. stoletja. Posebno poglavje posveča domačiji Maraževec z zanimivimi kamnoseškimi izdelki, ki so omogočili odkritje še enega neznanega domačega kamnoseka. Dalje na podlagi ustnega izročila in arhivskih, zlasti cerkvenih pisnih virov opisuje delovne biografije posameznih kamnosekov in zidarjev. Najbolj obširno sta s svojimi deli predstavljena kamnosek, zidar in apneničar Andrej Biček ter vsestranski samouk Janez Krstnik Laharnar s Prapetnega Brda.

Ključne besede: Šentviška planota, domačija na Maraževcu, portali, napisi v kamnu, kamnoseki, zidarji, samouki, kamnosek Andrej Biček

Stonecutters and masons on the plateau of Šentviška planota and their works

Abstract: The article deals with stonecutters and masons on the plateau of Šentviška planota and their works. In the first part, the author chronologically lists portals, window frames, corners, fountains, and other stonemasonry products with inscriptions and dates on village homesteads, which provide an insight into the history of this activity on the plateau from the 18th century to the first decades of the 20th century. A special chapter is dedicated to the Maraževec homestead with interesting stonemasonry products, which made it possible to discover another previously unknown local stonecutter. Based on oral tradition and archival, especially ecclesiastical written sources, the author further describes the work biographies of individual stonecutters and masons. The works of the stonecutter, mason and lime kiln builder Andrej Biček and the versatile self-taught master Janez Krstnik Laharnar from Prapetno Brdo are presented with the most extensive details.

Key words: the plateau of Šentviška planota, the Maraževec homestead, portals, stone inscriptions, stonecutters, masons, self-taught artists, stonecutter Andrej Biček

Lidija Tavčar
dr. znanosti s področja soc., prof. um. zgod.
SI.5000 Nova Gorica, Pristava, Kostanjeviška 3
SI-1000 Ljubljana, Lepodvorska 1
lidija.tavcar@gmail.com

Na kateri in kakšni šoli sta poučevali Avgusta starejša in Henrika Šantel?

Izvleček: Umetnostni zgodovinarji, ki so pisali o Avgusti st. in Henriki Šantel, v svojih delih navajajo, da sta poučevali na Višji dekliški šoli v Gorici. Namen tega prispevka je ugotoviti, ali ta podatek drži. Ker se izvirni dokumenti o šoli niso ohranili, je bilo treba odgovor poiskati v sekundarnih virih. Njihova analiza je pokazala, da je bil dvom v točnost tega podatka upravičen. Izkazalo se je, da omenjeni slikarki nista mogli poučevati na Višji dekliški šoli v Gorici, saj takšne šole ni bilo. Šola, na kateri sta poučevali, je bila Dekliška obrtna šola v Gorici. Goriški Slovenci so jo ustanovili z donacijami, s prostovoljnimi prispevki leta 1896 in bili nanjo upravičeno ponosni.

Ključne besede: Gorica, Goriška, višja dekliška šola, dekliška obrtna šola, strokovna šola za umetno vezenje, Avgusta Šantel st., Henrika Šantel, Ema Arko, Klementina Hrovatin

At which school did Avgusta Šantel Sr. and Henrika Šantel teach, and what was the school like?

Abstract: Art historians who wrote about Avgusta Šantel Sr. and Henrika Šantel state in their works that they taught at the *Secondary School for Girls* in Gorica. The purpose of this article is to determine the veracity of this claim. Since the original school documents were not preserved, the answer had to be found in secondary sources. Their analysis showed that the doubt about the accuracy of this information was justified. It turned out that the aforementioned painters could not have taught at the *Secondary School for Girls* in Gorica, as no such school actually existed. They did, however, teach at the *Craft School for Girls in Gorica*. The Slovenes of Gorica founded the school through donations and voluntary contributions in 1896, and were justifiably proud of their achievement.

Keywords: Gorica, Goriška, Secondary School for Girls, Craft School for Girls, Vocational School for Artificial Embroidery, Avgusta Šantel Sr., Henrika Šantel, Emma Arko, Klementina Hrovatin

Zapiski

dr. Bogdan Kolar
upok. redni profesor, Teološka fakulteta Ljubljana,
Poljanska c. 4, Ljubljana,
bogdan.kolar@teof.uni-lj.si

Karel Mlekuš (1902–1933) – prosvetitelj med ljudstvom Khasi

Izvleček: Razprava predstavlja slovenskega misijonarja Karla Mlekuša, doma iz Višnjevika pri Gradnem, ki je v letih 1925–1933 deloval v indijski pokrajini Assam, med ljudstvom Khasi. Redovna skupnost salezijancev je prevzela organiziranje misijonskega dela v pokrajini leta 1922, potem ko so bili med prvo svetovno vojno pregnani nemški misijonarji. Mlekuš je bil v tretji skupini novih misijonarjev. Poleg misijonskega dela v ožjem pomenu besede je pokazal izjemno zanimanje za ljudstvo Khasi, njegovo kulturo, jezik, zgodovino religioznih praks in izobraževanje. Dobro se je naučil jezika khasi in v njem pripravljal besedila. Bil je urednik mesečnika in je pripravil več šolskih besedil. Na temelju arhivskega gradiva in poročil, ki jih je pošiljal v slovenske časnike, je orisan njegov prispevek pri seznanjanju slovenskega prostora z ljudstvom pod Himalajo. Zahtevne klimatske razmere, o katerih je tudi spregovoril v svojih dopisih, so povzročile, da je po osmih letih delovanja omagal. Bil je prvi slovenski misijonar, ki je umrl v Indiji.

Ključne besede: Karel Mlekuš (1902–1933), Indija, Assam, ljudstvo Khasi, jezik khasi, religiozna izročila

Karel Mlekuš (1902–1933) – an enlightener among the Khasi people

Abstract: The discussion presents the Slovenian missionary Karl Mlekuš from Višnjevik pri Gradnem, who worked in the Indian province of Assam among the Khasi people between 1925 and 1933. The religious congregation of the Salesians took over the organisation of missionary work in the province in 1922, after German missionaries were banished during the First World War. Mlekuš was part of the third group of new missionaries. In addition to his missionary work in the narrow sense of the word, he showed great interest in the Khasi people, their culture, language, history of religious practices, and education. He mastered the language of the Khasi people and prepared texts in this language. He was the editor of a monthly magazine and prepared several school texts. His contribution to introducing the people from under the Himalayas into the Slovenian space was based on archival material and reports that he sent to Slovenian newspapers. The demanding climatic conditions, which he also talked about in his letters, caused him to tire out after eight years. He was the first Slovenian missionary to die in India.

Keywords: Karel Mlekuš (1902 – 1933), India, Assam, Khasi people, Khasi language, religious traditions

Loretta Secchi
kuratorka Taktilnega muzeja starejšega in sodobnega slikarstva Anteros
Inštitut za slepe Francesco Cavazza – Bologna
loretta.secchi@cavazza.it

Med čutili in umom

Miselne sposobnosti se lahko presenetljivo dobro prilagajajo različnim okoliščinam, če so dobro izurjene, in slepota potemtakem ne predstavlja ovire pri umevanju in spoznavanju *estetike*. Doživljanje estetike namreč temelji na intelektualni obdelavi podatkov, ki jih pridobimo skozi čutno izkustvo. Aldo Grassini, ustanovitelj in direktor Državnega taktilnega muzeja Omero v Anconi, je dejal: *»Podoba se ustvari s pomočjo čutil, vendar je um tisti, ki jo osvetli z lepoto«*[1]. Podoba, ki jo torej zaznamo s čutili, služi kot izhodišče za predstavo, ki se postopoma širi in poglablja. Likovna umetnost nagovarja vidni proces, glasba sluh, književnost zajema tako zvoke kot grafične znake. Ko nam umanjka podatek enega čutila, na primer pri opisih del ali pokrajin, se zatečemo k spominu. Estetska izkušnja s tem ni okrnjena, ampak se s priklicem in obujanjem spominov na že znane pojave še dodatno poveča. Na podlagi tega lahko sklepamo, da je doživljanje estetike poleg zaznavnega tudi miselni in konceptualni proces. Da bi nevidečemu človeku omogočili občutenje estetike, mu moramo zagotoviti možnost razumevanja vseh konceptov, ki jih umetniško delo predstavlja: struktura, oblika, tematika in, kolikor je to mogoče, barve. Estetska izkušnja je povezana predvsem z umom, saj čutno zaznavanje samo po sebi ne zadostuje, čeprav je za ustvarjanje miselnih podob vendarle nujno potrebno. Če čutnega zaznavanja ne izrazimo z besedami, nam le-to ne more zagotoviti širšega pogleda na obliko in pomen. Glede na povedano se zdi bistvenega pomena zveza, ki se ustvari med čutili in umom, tj. med zaznavanjem in mišljenjem, med podobo in besedo, med dotikom in sluhom, med telesom in umom. Da bi lahko ocenili, ali metafora, ki je v pesniškem jeziku implicitna, nosi v sebi kognitivno vrednost in ali zmore na novo oživiti ali priklicati estetsko izkušnjo, se zdi smiselno pregledati nekatera zgodovinska razmišljanja o tej temi. Glavni smisel rabe besede je, da jo povezujemo s podobo neke resnične reference oz. s podobo, ki izhaja iz njenega širšega pomena, prva lastnost metafore pa je, da kot nosilec prenaša širša razglabljanja in subtilne interpretacije, ki zahtevajo obvladovanje umskih sposobnosti na višjem nivoju. Metafora (iz grščine μεταφορά, *metaphérō,* »prenašam«) je trop, besedna figura, ki

[1] A. Grassini, *I valori estetici nella percezione tattile*, v *L'arte è a portata di mano, verso una pedagogia di accesso ai beni culturali senza barriere*. Rim, Armando Editore, 2006, str. 41.